

УДК 7.037.4:39(075.8)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/96-3-8>

Олена САМБОРСЬКА,

orcid.org/0000-0002-1460-8311

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри технологічної та професійної освіти і декоративного мистецтва
Хмельницького національного університету
(Хмельницький, Україна), len4uk19911991@gmail.com

Ігор АНДРОЩУК,

orcid.org/0000-0001-5490-1566

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри технологічної та професійної освіти і декоративного мистецтва
Хмельницького національного університету
(Хмельницький, Україна), lemen77@ukr.net

Андрій ЧАУС,

orcid.org/0000-0002-6841-5777

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
Київської муніципальної академії естрадного та циркового мистецтва
(Київ, Україна), andchaus@gmail.com

СИМВОЛІКА ОРНАМЕНТУ В НАРОДНОМУ МИСТЕЦТВІ: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті автори досліджують символічне значення орнаментальних мотивів у народному мистецтві як ключового елементу культурної ідентичності українського та світового етнічного мистецтва. Авторів аналізують історичні та етнографічні джерела, що фіксують традиції створення орнаментів на тканинах, кераміці, дерев'яних виробах та інших матеріалах народного ужитку. Авторський колектив розглянув основні типи композицій – геометричні, рослинні, зооморфні та антропоморфні мотиви – та їхній символічний сенс, пов'язаний із гармонією людини й природи, оберегами, ритуальними функціями та соціальними ролями. Особлива увага приділяється солярним знакам, ромбічним структурам та «дереву життя», які виступають фундаментальними кодами світосприйняття пращурів (Олішук, 2023).

Проаналізовано контекст використання орнаменту в різних регіонах України – від суворой геометрії Гуцульщини до пишних рослинних візерунків Подніпров'я. Авторський колектив дослідив його функціональні та декоративні властивості, а також трансформацію символіки під впливом історичних подій, міграційних процесів та культурних контактів із сусідніми етносами. Авторів наголошують, що орнамент є не просто прикрасою, а складною мовою, яка фіксує космогонічні уявлення про будову Всесвіту. Розглядається актуальність орнаментики не лише для пізнання національної художньої спадщини та самоідентичності, а й з огляду на її загальнолюдське культурне значення як універсальної візуальної мови (Янішевська, 2017).

Авторський колектив визначив етноісторичний зміст української орнаментики, а сучасні українські митці впроваджують національний колорит у свої полотна, професійно переосмислюючи та передаючи традиції народного мистецтва в нових формах. Особлива увага приділяється сучасним дизайн-практикам, де символіко-орнаментальні мотиви транслюють колективний досвід, створюють символічно ціннісні образи та формують актуальні візуальні наративи в умовах глобалізації. Звернення до архетипів демонструє, як минуле перетворюється на живий символ, творячи смисл майбутнього через безперервність естетичної передачі. Як приклад, традиційна та сучасна українська вишивка з її унікальним колоритом, технікою – низь, хрестик, гладь – та символами-кодами соціокультурних практик занурює у традиційні норми й цінності, спонукаючи молоде покоління відчувати, дбайливо зберігати та транслювати світові унікальну культурну спадщину України (Янішевська, 2017).

Ключові слова: символіка орнаменту, народне мистецтво України, етнокультурна ідентичність, геометричні мотиви, рослинні мотиви, зооморфні мотиви, антропоморфні мотиви, архетипи в мистецтві, етноісторичний зміст, традиції та сучасність, вишивка, культурна спадщина, символічна комунікація.

Olena SAMBORSKA,*orcid.org/0000-0002-1460-8311**PhD in Pedagogy, Associate Professor;**Head of the Department of Technological and Vocational Education and Decorative Arts**Khmelnytskyi National University**(Khmelnytskyi, Ukraine) len4uk19911991@gmail.com***Ihor ANDROSHCHUK,***orcid.org/0000-0001-5490-1566**Doctor of Pedagogical Sciences, Professor;**Professor at the Department of Technological and Vocational Education and Decorative Arts**Khmelnytskyi National University**(Khmelnytskyi, Ukraine), lemen77@ukr.net***Andrii CHAUS,***orcid.org/0000-0002-6841-5777**Candidate of Philosophical Sciences (Ph.D.),**Associate Professor at the Department of Humanities**Kyiv Municipal Academy of Circus and Performing Arts**(Kyiv, Ukraine), andchaus@gmail.com*

SYMBOLISM OF ORNAMENT IN FOLK ART: A CULTURAL STUDY ASPECT

This article explores the symbolic significance of ornamental motifs in folk art as a key element of cultural identity in Ukrainian and global ethnic art. The authors analyze historical and ethnographic sources documenting the traditions of creating ornaments on textiles, ceramics, wooden objects, and other materials of everyday folk use. The research identifies the main types of compositions—geometric, floral, zoomorphic, and animalistic motifs—and their symbolic meanings related to the harmony of humans and nature, protective functions, ritual purposes, and social roles. Special attention is given to solar symbols, rhombic structures, and the "tree of life," which serve as fundamental codes of ancestral worldviews (Oliynyk, 2023).

The study examines the context of ornament use across different regions of Ukraine—from the strict geometry of Hutsulshchyna to the lush floral patterns of the Dnipro region. The authors investigate its functional and decorative properties as well as transformations in symbolism under the influence of historical events, migration processes, and cultural interactions with neighboring ethnic groups. They emphasize that ornament is not merely decoration but a complex visual language that encodes cosmogonic ideas about the structure of the universe. The relevance of ornamentation is considered not only for understanding national artistic heritage and self-identity but also for its universal cultural significance as a global visual language (Yanishavska, 2017).

The authors define the ethno-historical meaning of Ukrainian ornamentation, noting that contemporary Ukrainian artists incorporate national colors into their canvases, professionally reinterpreting and transmitting folk art traditions in new forms. Special attention is given to modern design practices, where symbolic and ornamental motifs convey collective experiences, create symbolically meaningful images, and form contemporary visual narratives in the context of globalization. The appeal to archetypes demonstrates how the past transforms into a living symbol, creating meaning for the future through the continuity of aesthetic transmission. Embroidery, with its unique color schemes and techniques—low stitch, cross-stitch, satin stitch—and symbolic codes of socio-cultural practices, immerses viewers in traditional norms and values, encouraging younger generations to appreciate, preserve, and transmit Ukraine's unique cultural heritage to the world (Янішевська, 2017).

Key words: *ornament symbolism, Ukrainian folk art, ethnocultural identity, geometric motifs, floral motifs, animalistic motifs, archetypes in art, ethno-historical meaning, traditions and modernity, embroidery, cultural heritage, symbolic communication.*

Постановка проблеми. Символіка орнаменту в народному мистецтві є важливою частиною культурної спадщини, адже через візуальні образи передаються світогляд, вірування та історична пам'ять народу. Особливо це простежується в українській традиції, де орнамент ніколи не був лише прикрасою, а виконував роль носія глибших смислів і знаків ідентичності (Булгакова-Ситник, 2005).

Попри значну кількість наукових досліджень і праць, присвячених орнаменту, більшість із них зосереджені на описі форм, композицій чи технік виконання. Натомість питання символічного змісту орнаменту, його значення як способу збереження культурної пам'яті та передачі духовних цінностей досліджене недостатньо.

Сьогодні, в умовах глобалізації та активних соціокультурних змін, інтерес до національної

спадщини зростає. Водночас масове виробництво та спрощене відтворення традиційних мотивів часто призводять до втрати їхнього глибинного змісту. Це зумовлює потребу в переосмисленні орнаменту не лише як естетичного елемента, а як складного культурного явища.

Отже, наукова проблема полягає в необхідності цілісного культурологічного підходу до вивчення символіки орнаменту, що дозволить розглядати його як поєднання художньої форми, символічного змісту та колективної пам'яті народу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика орнаменту в українському народному мистецтві має тривалу історію наукового осмислення. Перші системні спроби фіксації та інтерпретації орнаментальних мотивів здійснено наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття. Зокрема, Олена Пчілка у своїх етнографічних розвідках та збірках орнаментів української вишивки запропонувала одну з перших спроб класифікації традиційних мотивів і наголосила на їх регіональній специфіці. Її праці заклали емпіричну основу для подальших мистецтвознавчих і етнологічних студій (Біляшівський, 1913).

У дослідженнях Вадима Щербаківського орнамент розглядається як складова історичного розвитку української культури, пов'язана з архаїчними світоглядними уявленнями та дохристиянською символікою. Науковець підкреслював генетичний зв'язок орнаментальних форм із традиційною обрядовістю та матеріальною культурою. У працях Дмитра Антоновича орнамент аналізується у ширшому контексті історії українського мистецтва як вираз національного стилю та естетичного світовідчуття (Антонович, 1993).

У другій половині ХХ століття дослідження набувають більшої системності. Раїса Захарчук-Чугай зосереджувала увагу на художньо-образній структурі народного декоративного мистецтва, окреслюючи орнамент як складну композиційну систему зі стійкою символічною семантикою. Галина Стельмащук у своїх дослідженнях, присвячених традиційному вбранню, розглядала орнамент як маркер етнокультурної ідентичності та соціальної належності.

Окремі аспекти символіки народного мистецтва осмислювалися також у працях Миколи Дмитренка та Степана Павлюка, де орнаментальні мотиви інтерпретуються в контексті традиційної культури, міфологічних уявлень і системи народного світогляду.

Водночас більшість наявних досліджень зосереджена переважно на описі орнаментальних форм, їх класифікації, регіональній специфіці

та техніко-стилістичних особливостях. Питання орнаменту як цілісного культурного феномену – символічної системи, що функціонує як механізм збереження та трансляції культурної пам'яті, – залишається недостатньо концептуалізованим. У науковому дискурсі відчувається брак інтегративної культурологічної моделі, яка поєднувала б мистецтвознавчий, семіотичний та антропологічний підходи.

Отже, попри значну джерельну та описову базу, проблема символіки орнаменту в народному мистецтві потребує комплексного культурологічного осмислення, що дозволить розглядати орнамент не лише як декоративний елемент чи етнографічний факт, а як специфічну форму кодування історичного досвіду, ціннісних орієнтацій і світоглядних структур українського народу (Колісник, 2018).

Мета статті. Дослідити функціонування орнаменту як символічної форми культури, визначити його значення та роль у відображенні соціально-культурного простору, проаналізувати феномен орнаментики в Україні та виявити особливості творчого використання принципів трактування орнаментальних форм у народному мистецтві.

Виклад основного матеріалу. Людина веде подвійне існування: у фізичному світі та в світі символів, де відбувається її творча самореалізація. Вона оперує не лише предметами, а й їх знаками – формами, що передають значущі властивості об'єктів. Семіотичний підхід пояснює культуру як результат діяльності людини з продукування та освоєння реальності через знакові системи. Ернст Кассілер відносив до таких форм релігію, міф, мову, мистецтво та науку, підкреслюючи, що символізація дозволяє людині долучатися до «ідеального світу», де вона відчуває себе вільною та творчою (Янішевська, 2017).

У мистецтвознавстві орнамент визначається як організована система художніх знаків і мотивів, що повторюються та формують цілісну декоративну композицію. Він відображає матеріальну та духовну культуру народу, його світогляд, соціальні звичаї та ритуальні уявлення, створюючи візуальну мову мистецтва, яка передає значення поза словесним контекстом та забезпечує комунікацію поколінь.

Орнамент є прикладом мистецької форми, що поєднує естетичну виразність і символічний зміст. Його створювали як професійні митці, так і народні майстри; в архітектурі та сучасному дизайні він вирізняється ритмічністю, симетричністю, геометричністю та пластичністю. Аналіз стилістичних, формальних і структурних ознак, підкріплений етнографічними матеріалами, демонструє його

роль у передачі культурних настанов та цінностей між поколіннями, породжуючи нові інтерпретації та забезпечуючи культурну динаміку.

Крім того, орнамент є семіотичною системою з двома взаємопов'язаними аспектами: виразним і змістовим (сигніфікатом). Він відображає давні магичні практики, релігійні культури, соціальні та психологічні прояви людини, свідомі та несвідомі процеси самореалізації через традицію. Кожен елемент містить знання про світ, осмислене його творцем, і стає носієм культурної пам'яті та ідентичності (Павлуцький, 1927).

За Мірчею Еліаде, геометричний простір орнаменту структурований символічно та забезпечує людині зв'язок із «всевишнім» світом. Житло та освоєний простір у традиційних суспільствах відображають мікрокосм Всесвіту, де знаки гарантують безпеку, орієнтацію та модус поведінки індивіда. Орнамент передає наративи культури, ритміку культурної діяльності, шаблі становлення культури та її регіональну й епохальну локалізацію (Антонович, 1993).

Національна знаково-символічна картина світу формується через архетипні образи, передані орнаментальними мотивами, які транслиують універсальні смисли та культурні настанови. Архетипи зберігаються у традиційних мистецьких формах, а модернізація чи інновації передбачають реактуалізацію цих значень.

Основні типи орнаменту:

1. Геометричний – лінії, кола, ромби, зигзаги, спіралі; символізує порядок, гармонію та циклічність космічних явищ; застосовується у текстилі, кераміці та архітектурі.

2. Рослинний – мотиви листя, квітів, гілок, дерев; відображає взаємозв'язок людини з природою, плодючість та життєву енергію; асоціюється з добробутом і здоров'ям.

3. Тваринний – птахи, звірі, риби, комахи; втілює властивості тварин або слугує тотемним знаком.

4. Антропоморфний – людські фігури або частини тіла; відображає соціальну структуру, ритуали та релігійні вірування (Щербань, 2018).

Символічна функція орнаменту:

1. Оберіг – захищає людину та оселю від негативних впливів; приклад – хрестики або ромби на вишивках.

2. Магічний знак – відображає вірування в сили природи та інші надприродні сили.

3. Соціальний маркер – демонструє приналежність до етнічної, професійної чи соціальної групи; мотиви могли свідчити про регіон походження, сімейний стан або професію.

Таким чином, орнамент поєднує художньо-естетичну, символічну та соціально-комунікативну функції, залишаючись важливим об'єктом дослідження в мистецтвознавстві та культурології (Щербань, 2022).

Походження орнаментальних мотивів в Україні має глибокі історичні та культурні корені, що формувалися протягом багатьох століть. Вони відображають взаємодію природного середовища, господарської діяльності, духовного життя та історичних подій. Географічне різноманіття країни – від Карпатських гір і Прикарпаття до південних степів та Полісся – сприяло виникненню локальних стилів, які відображають специфіку побуту, ремесел та ритуалів населення (Колісник, 2018).

Історичні події залишили помітний слід у формуванні орнаментальної символіки. Етапи розвитку Київської Русі принесли з собою релігійні та військові мотиви, а також елементи з міжнародних контактів, зокрема торгових зв'язків з Візантією та північними слов'янськими народами. Польсько-литовський період сприяв проникненню геральдичних символів і нових декоративних прийомів на західні терени України, а турецькі та кримсько-татарські впливи були помітні на півдні, особливо у вигляді хвилових, хвостатих і стилізованих рослинних форм у вишивках і кераміці. Вплив Козацької доби та Запорізької Січі проявлявся у використанні символів сили, мужності та захисту родини, таких як коні, леви та зброя.

Релігія істотно вплинула на художню мову орнаменту. Християнство поєднувалося з дохристиянськими віруваннями, утворюючи багатопланову символіку. Так, хрестові мотиви мали апо-тропеїчне значення і оберігали людину та родину, а сонцеподібні символи відображали космогонічні уявлення та циклічність життя. У Центральній Україні на рушниках часто зустрічається мотив «зірки життя», що символізує гармонію з космосом і захист родини. Релігійні мотиви нерідко інтегрувалися з природними, наприклад дерево життя або виноградна лоза, що символізували духовне оновлення та родючість.

Етнічні контакти і торгівля сприяли трансформації орнаменту та збагаченню його художніх форм. У західних областях помітний вплив польської та угорської орнаментики, у південних регіонах – турецьких мотивів, на сході – декоративних елементів кочових племен Дикого поля. Контакти з балканськими народами та Центральною Європою призводили до появи спільних геометричних мотивів, але українські композиції завжди вирізнялися ритмічністю, яскравістю кольору та багатоплановою символікою.

Порівняння українських орнаментів із традиціями Східної Європи та Балкан показує як спільні риси, так і унікальні особливості. Ромбові та хрестові мотиви зустрічаються у польських, чеських та болгарських узорах, однак українські композиції вирізняються поєднанням геометричних, рослинних, тваринних та антропоморфних мотивів. Наприклад, пташки на Поділлі символізують щастя та гармонію, стилізовані коні у килимах Полтавщини – силу та витривалість, а в Гуцульщині хвилясті лінії й спіралі відображають ритм природи та космічний порядок (Павлуцький, 1927).

Таким чином, історико-культурний контекст українського орнаменту демонструє складну взаємодію природи, побуту, релігії, історії та зовнішніх контактів. Кожен регіон формував власну унікальну орнаментальну мову, яка виступає кодом культурної пам'яті, передає духовні уявлення, соціальні цінності та естетичні принципи. Український орнамент – це багатовікова традиція, яка фіксує колективну пам'ять, підтримує національну ідентичність і забезпечує передачу культурного досвіду від покоління до покоління.

Орнаментальні мотиви в системі народного мистецтва функціонують як структурована знаково-символічна система, що акумулює архаїчні світоглядні уявлення, міфологічні архетипи та соціокультурні смисли. Їхня семантика конкретизується у матеріальних формах – вишивці, ткацтві, писанкарстві, кераміці, різьбленні по дереву, настінному розписі – де символ перетворюється на візуально закодований досвід поколінь (Антонович, 1993).

У традиційній культурі орнамент постає не лише декоративною прикрасою, а й механізмом збереження етнокультурної ідентичності та трансляції колективної пам'яті. Українська орнаментальна символіка виступає багатовіковим культурним кодом, який поєднує геометричні, рослинні, зооморфні та антропоморфні мотиви, виконуючи оберегову функцію та передаючи знання про родючість, сімейні цінності й тісний зв'язок людини з природою. Так, орнаментальні мотиви українських вишивок сягають своїм корінням у місцеву флору й фауну, а також у глибину історичних та обрядових традицій, відображаючи елементи символіки стародавніх культів, зокрема культу родючості, Сонця, води, тварин і Великої Матері (Павлуцький, 1927).

Геометричні мотиви включають ромби, хрести, спіралі, зигзаги та меандри. Вони відображають космічний порядок і природні цикли. Ромб із крапкою всередині на весільних рушниках символізує родючість і продовження роду. Хрест виконує

апотропеїчну функцію, захищаючи від злих сил. Зигзаг у гуцульському різьбленні по дереву символізує воду або блискавку. Хвиляста лінія («безконечник») у писанкарстві означає безперервність життя.

Серед інших мотивів – «баранячі роги», «кучері», «кудрявці», «гребінчики», «сосонки», «хвощ», «перерви» та «рожи», що підсилюють семантику переходу від геометричного до рослинного орнаменту.

Рослинні мотиви включають квіти, дерева, листя та виноградні гілки. Мотив «дерева життя» символізує зв'язок поколінь. Калина – рід і національну ідентичність. Дубове листя – силу та мужність. Виноградна лоза – достаток і духовне благословення. Рослинні мотиви використовуються в рушниках, сорочках, петриківському розписі та інших декоративних елементах, формуючи обереговий захист та декоративну композицію (Колісник, 2018).

Тваринні мотиви включають птахів і звірів, що символізують силу, мудрість, родючість і захист. Голуби та півні у весільних рушниках Полтавщини символізують шлюбну гармонію. Олень у гуцульському різьбленні – сонячну енергію та оновлення. Кінь у подільській кераміці – силу і захист. Лев у галицькій традиції – мужність і владу (Булгакова-Ситник, 2005).

Тваринні мотиви поєднують індивідуальні художні прийоми майстринь, наприклад: воляче око, луска коропа, баранячі роги, що підсилюють символічне значення композицій.

Антропоморфні мотиви. Схематичні людські образи та обличчя несуть соціальні та ритуальні значення. «Берегині» символізують родючість і покровительство дому. Стилзовані наречені на весільних рушниках позначають перехід до нового соціального статусу.

На керамічних кахлях XVII–XVIII ст. зображено постаті в обрядових сценах, що відображають соціальні ролі та ієрархію громади.

Сьогодні географічні та технічні особливості української вишивки є лицем етнічної орнаментики на міжнародній арені:

1. Полтавщина – переважно білі сорочки з рідкісними червоними чи сірими візерунками; шви: «уперед голкою», «хрестик», «позад голки».

2. Слобожанщина – поліхромні орнаменти, груба нитка, напівхрестик або хрестик, рельєфні візерунки.

3. Полісся – прості та чіткі композиції, червоний колір на біло-сірому льняному полотні.

4. Волинь – геометричні візерунки, однобарвність, переважно червоний колір.

5. Сіверщина – дрібні стібки, білі нитки з вкрапленням червоного та чорного.

6. Наддніпрянщина (Київщина) – рослинно-геометризований орнамент: виноград, хміль, восьмипелюсткові розетки; основні кольори: білий, коралово-червоний, чорний.

7. Поділля — барвисті шви, мережка «павучками», кольорова мережка «шабак», домінують чорний та червоний.

8. Галиччина – бавовняні нитки, густі стібки, обведення кольоровими нитками для рельєфного ефекту.

9. Східне Поділля – багатство технік: низь, хрестик, розпис, настилання, верхшов, зерновий висновок, вирізування; різноманітні мережки та контурні шви.

10. Карпати, Прикарпаття – кожне село має свій колорит, багатство орнаменту та неповторність кольорів.

11. Гуцульщина – поєднання червоного з жовтим і зеленим; домінує червоний, жовті відтінки додають золотавого відблиску.

12. Закарпаття – мотив «кривуля» (зигзаг) у різних техніках; широка колірна гамма, поєднання червоного з чорним, білі та багатоколірні орнаменти (Олійник, 2023).

Українська вишивка є складним культурним феноменом, де поєднуються естетика, символіка та соціальна комунікація. Геометричні, рослинні, зооморфні та антропоморфні мотиви формують цілісний культурний код, передають уявлення про космос, природу, родинні зв'язки та соціальний порядок, забезпечуючи збереження багатовікових традицій і етнічної ідентичності. Орнамент постає не лише декоративним елементом, а й засобом трансляції колективної пам'яті та підтримання культурної ідентичності (Рихліцька, 2021).

Орнамент в традиційній культурі ніколи не був просто естетичним елементом. Він виконував функцію знакової системи, у якій закодовувалися світоглядні уявлення, історичний досвід та колективна пам'ять спільноти. Знання, вірування і цінності передавалися через ритм, симетрію, форму та колір, що забезпечувало відтворення поколінь. Геометричні, рослинні, зооморфні, солярні узорі відтворювали космологічну модель світу, моделі регулярності, ідеї циклічності часу, гармонії людини і довкілля у людино-центричній парадигмі. Повторюваність орнаментальних елементів формувала відчуття стабільності, а візерунок надавав речам не лише естетичної виразності, а ще й і символічного змісту (Селівачов, 2013).

В орнаменті синкретично поєднувалися естетична, соціальна та апотропеїчна функції. Оздо-

блення одягу, рушників, кераміки або виробів з дерева регламентувалися певною традицією і мали передавати певну інформацію про особистість - етнічну або регіональну належність, соціальний статус, вік або сімейний стан. Розміщення орнаменту в "уразливих" частинах елементів одягу – комірі, рукавах, подолі – асоціювалося із захистом фізичного та духовного тіла, отже орнамент виступає у ролі оберега. З цієї точки зору орнамент ставав засобом самовираження та відображення культури в буденній комунікації.

У ритуальному контексті орнамент набував особливого сакрального значення. Весільні рушники, святкове вбрання, обрядові речі містили знаки-символи, що втілювали ідеї родючості, наступності роду, очищення, проміжку і змін, переходу і оновлення. Орнамент структурував ритуальні події підсилюючи їхній символізм і допомагаючи ідентифікувати ключові етапи життєвого циклу: народження, вінчання, смерть. Отже, він поєднував у собі буденність і сакральність, особисту колективну традицію (Антонович, 1993).

У ХХ столітті орнамент зазнає принципової зміни. Він переступає межі чисто традиційного й стає формотворчим принципом мистецтва модернізму. У творах Казимира Малевича орнаментальна ритміка трансформується в систему геометричних відношень супрематизму, в якій площина, колір та ритм є автономними грудками (Янішевська, 2017).

У творчості Олександри Екстер народні декоративні елементи інтегруються з конструктивістською логікою простору. Орнамент перестає бути підпорядкованою прикрасою й стає засобом організації художньої структури.

У другій половині ХХ століття він активно застосовується в декоративно-прикладному мистецтві, архітектурі та промислового дизайні як виразник національної ідентичності. В епоху глобалізації орнаментальні мотиви перетворюються на візуальні знаки автентичності, що репрезентують культурну спадщину на світовій арені (Янішевська, 2017).

У ХХІ столітті цифрові технології сприяють подальшому розвитку орнаменту. Векторизація, алгоритмічна генерація патернів, масштабування та варіативність кольорових палітр дають змогу інтегрувати його в графічний дизайн, брендинг, айдентику, вебсередовище та інтерактивні інтерфейси. Традиційний мотив стає мобільною структурою, здатною адаптуватися до різних медіаформатів.

Водночас у contemporary art орнамент виступає інструментом критичної рефлексії. Через деконструкцію, фрагментацію або масштабування

традиційних мотивів художники осмислюють проблематику історичної пам'яті, травматичного досвіду, деколонізації та переозначення ідентичності. Орнамент функціонує як багатошаровий культурний код, що поєднує архетипні основи з актуальними соціокультурними сенсами.

Таким чином, від сакрально-обрядової системи традиційної культури до цифрового й концептуального мистецтва сучасності орнамент демонструє здатність до семантичного оновлення та структурної адаптації. Зберігаючи зв'язок із колективною пам'яттю, він залишається потужним інструментом формування культурної ідентичності.

Традиційну культуру й орнаменталістику неможливо вивчати без можливості ретроспективного огляду музейних колекцій та народних зразків. Музейні колекції дають змогу зберегти оригінальні вироби – одяг, оздоблений вишивкою, рушники, кераміку, зразки різьблення по деревині, писанки, а також декоративні тканини — з урахуванням регіональних характерних рис, технічних прийомів та художньої мови конкретної етнічної спільноти (Колісник, 2018).

Фотоархіви та історичні фотографії – цінне джерело для відновлення втрачених із часом зразків, вони дозволяють досліджувати техніку виконання, колірну гаму та композиційні рішення минулих століть. Аналіз архівних зображень дає можливість, наприклад, простежити еволюцію орнаментальних мотивів у певні періоди історії, вплив соціальних і релігійних чинників на декоративний малюнок і водночас простежити зв'язок між окремими регіональними традиціями (Рихліцька, 2021).

Безпосереднє вивчення народних виробів у рамках польових етнографічних експедицій дає змогу

фіксувати технічні особливості та вживані матеріали, типи швів, а також локальні колористичні традиції. Такі дослідження є своєрідним *complementum* до музейних і архівних свідчень, дають можливість реконструювати автентичний вигляд виробів та досягнути їхнє функціонально-символічне навантаження. Спільний аналіз колекцій, фотоархівів та живих зразків формує цілісне уявлення про художню традицію, його регіональні варіанти і культурно-історичний фон (Щербань, 2022).

Інтегроване дослідження визначає шлях для уведення матеріалів у сучасні проектні роботи з дизайну, реставрації та в навчальні програми з тим, щоб культивувати збереження у їхній культурній спадщині і широко просувати традиційне мистецтво.

Висновки. Висновки. Самоорганізація людини в культурі відбувається через символи та знаки, які живуть у мові, вірі, науці та мистецтві. Орнамент у цьому сенсі – це особливий мистецький спосіб творення форми, який відрізняється від інших візуальних жанрів: він не показує статичний образ, а передає рух, циклічність часу та унікальний спосіб бачити світ.

Хронотоп орнаменту, завдяки своїй динамічній часовій складовій, зберігає культурну пам'ять спільноти та виступає сховищем національних історій, які оживають у періоди соціокультурних змін або тоді, коли потрібні глибокі маркери колективної свідомості.

Орнамент – це не просто краса, а живий інструмент передачі культурної ідентичності, збереження етнокультурної спадщини та розуміння того, що робить націю особливою, формуючи зв'язок між минулим і сьогоденням, між спільною пам'яттю та особистим досвідом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колісник О. В., Мисак С. В. Символіка орнаменту народної вишивки в графічному дизайні. *Art and Design*. 2018. № 2. С. 35–42.
2. Рихліцька О. Д., Косик О. І. Орнаментальні мотиви в сучасних дизайн-практиках. *Українські культурологічні студії*. 2021. № 1(8). С. 10–19.
3. Oliynyk M. Mariia Maksymovych's Embroidered Shirt: A Study of the Ornament. *Materials to Ukrainian Ethnology*. 2023. Т. 22 (25). С. 155–162.
4. Щербань А. Л., Бабкова Н. В. Навчальний посібник «Орнаментика та український орнамент»: культурологічний аналіз. *Культура України*. 2022. № 75. С. 52–57.
5. Павлуцький Г. Г. *Історія українського орнаменту / з передмовою М. Макаренка*. Київ: Друк. Укр. акад. наук, Всеукр. археол. ком., Від. мистецтва, 1927. 26, [12] с. (іл.).
6. Антонович Д. *Український орнамент*. Українська культура: лекції за редакцією Дмитра Антоновича. К., 1993. С. 385–404.
7. Булгакова-Ситник Л. *Подільська народна вишивка (етнологічний аспект)*. Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2005. 338 с.
8. Біляшівський М. *Дещо про українську орнаментуку*. Київ: Сяйво, 1913. № 3. С. 72–78.
9. Селівачов М. Р. *Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія): навч. посіб.* Київ: Редакція вісника «Ант»; Фенікс, 2013. 416 с.

